

Bescherming wetlands

Vogelbescherming Nederland en het Wereld Natuur Fonds zullen zich de komende tijd altijd nadrukkelijker tot provincies gaan richten bij de bescherming van internationaal belangrijke vogelgebieden (meest wetlands) in Nederland.

Op 1 juli presenteerden de natuurbeschermingsorganisaties het jaarrapport 'Nederlandse Wetlands' dat is uitgereikt aan de Gedeputeerde Natuur van de provincie van Noord-Holland, de heer M.H. Mijdam gecombineerd met een nadere uiteenzetting omtrent het wetland, de samenwerking daarbij met vrijwilligers en vogelwerkgroepen en de plaats die Vogelbescherming voor het provinciaal bestuur in het natuurbeleid ziet. Het wetlandwerk is een goed voorbeeld hoe de werkwijze en prioriteitstelling als BirdLife-partner doorwerkt in de samenwerking met vogelwerkgroepen. Daarnaast biedt dit werkveld veel concrete mogelijkheden om politici en bestuurders te wijzen op het belang van het vogelbeschermingswerk.

Uit dit rapport blijkt dat er in de verschillende provinciale streekplannen nauwelijks aandacht is voor de bescherming van wetlands en vogels. Aangezien de streekplannen hierin vaak tekort schieten, is de kans gering dat internationaal belangrijke vogelgebieden in gemeentelijke bestemmingsplannen worden beschermd.

Alle 75 Nederlandse wetlands behoren volgens het Natuurbeleidsplan tot de kerngebieden van de Ecologische Hoofdstructuur. Voor deze kerngebieden geldt een basisbescherming van onder meer bodem en water. De regering heeft provincies gevraagd dit beleid nader uit te werken in hun streekplannen, gemeenten moeten het vervolgens in de bestemmingsplannen verder concretiseren. Hiermee is de bescherming van de natuur meer de verantwoordelijkheid geworden van provincies en gemeenten.

Pien Eekhout & Rita van den Tempel (1998): *Nederlandse Wetlands 1997*. 128 bladzijden, 4 tabellen. Uitgave van Vogelbescherming Nederland in samenwerking met het Wereld Natuur Fonds.

Jaarboek Nederlands Valkeniersverbond 'Adriaan Mollen' 1995-1996 en 1996-1997

Voor wie zich interesseert voor stootvogels kan niet voorbijgaan aan de jaarverslagen van het Nederlands Valkeniersverbond 'Adriaan Mollen' (opgericht in 1938). De keurig uitgegeven jaarverslagen bevatten een schat van informatie over stootvogels waarbij vooral veel aandacht wordt besteed aan de meest uiteenlopende historische informatie. Juist vroeger ontstond de interesse voor stootvogels via de valkerij. Bovendien kan men zich door die jaarverslagen een betere mening vormen over de valkerij, afgezien van of men al dan niet tegen deze vorm van jacht is.

Ditmaal zijn twee jaarverslagen samengevoegd in één uitgave.

In het voorwoord schrijft de voorzitter Johan Mollen dat in het verleden door de Nederlandse Overheid regels zijn gesteld die het vervoeren en onder zich hebben van gefokte stootvogels aan strenge voorwaarden binden en bovendien beperken tot twee soorten (Havik en Slechtvalk) stootvogels. Die regelgeving is, naar de mening van dit verbond, tot stand gekomen op basis van onjuiste argumenten. Dat bleek ook toen het Europese Hof in februari 1996 uitspraak deed in het zogenaamde 'Vergy arrest' en de Nederlandse regelgeving bleek toen in strijd met de richtlijnen van de Europese Gemeenschap, zo schrijft de voorzitter verder. Men verwacht dat men op korte termijn ook meer stootvogelsoorten als wettig jachtmiddel zullen worden erkend.

Wil men zich als stootvogelvriend een juiste mening vormen over de valkerij en de rijke historie dan zal men echt kennis moeten nemen van de inhoud van deze jaarverslagen.

Vanaf 1974 zijn nog de meeste enkele en dubbele jaarverslagen verkrijgbaar en te bestellen bij de penningmeester W. van de Vlasakker, Deskesven 3, 5815 EA Merselo, (0478) 54 65 30. Het nieuwste jaarboek 1995/1996 en 1996/1997 is verkrijgbaar door f 20,- over te maken op gironummer 76 430 ten name van de Penningmeester Nederlands Valkeniersverbond 'Adriaan Mollen', Deskesven 3, 5815 EA Merselo, onder vermelding van uw naam en adres en 'Jaarverslag dubbelnr. 1995-1997'.

Onverwacht Nederland

Staatsbosbeheer heeft dit jaar een eigen tijdschrift 'Onverwacht Nederland' uitgebracht. Dit nieuwe tijdschrift richt zich, anders dan de bestaande natuurbladen, vooral op natuurbeleving en staat vol met tips en ideeën die een uitstapje in de natuur extra interessant kunnen maken.

Tot voor kort gaf Staatsbosbeheer viermaal per jaar een eenvoudig, maar dik geschrift uit waarin alle excursies onder leiding van boswachters op terreinen van Staatsbosbeheer per provincie werden vermeld. Dat zijn meestal excursies die anderhalf tot twee uur duren en waar een kleine vergoeding voor wordt gevraagd. Aan sommige excursies kan maar door een beperkt aantal deelnemers worden deelgenomen.

Het magazine van Staatsbosbeheer nummer 3 verscheen dit najaar met 34 bladzijden en veel kleurenfoto's. Als bijlage is nu het overzicht van de activiteiten ook in een fleurig jasje gestoken en als bijlage (24 bladzijden) toegevoegd aan het magazine. Het maakt jong en oud enthousiast voor de natuur en stelt mensen in staat in hun eigen omgeving een paar uur onder leiding de natuur in te gaan en opmerkaam te worden gemaakt van wat er zoal te zien valt in de natuur. Volgend jaar bestaat Staatsbosbeheer honderd jaar. Als abonnee van het blad mist u geen enkele

le activiteit in het jubileumjaar. Een kwartaalblad voor de actieve natuurliefhebbers.

Een jaarabonnement kost f 20,- voor 1999. Als men zich nu abonneert ontvangt men het winternummer gratis. Bel gratis (0800) 023 02 08 of schrijf naar Onverwacht Nederland, Antwoordnummer 10323, 4800 VG Breda. Het redactie-adres is Staatsbosbeheer Magazine, Postbus 2215, 1180 EE Amstelveen. Voor vragen over het abonnement kan men bellen naar (076) 573 37 22.

Seabirds of Spain and Portugal

In totaal worden in het boek over de zeevogels die in Spanje en Portugal zijn waargenomen, niet minder dan 86 vogelsoorten uitgebreid beschreven in de Spaanse taal met een goede Engelse samenvatting. Diegenen die met de Engelse taal overweg kunnen, hebben meer dan voldoende aan de Engelstalige teksten. Bovendien is veel uit de Spaanse tekst voor vrijwel iedereen ook best te begrijpen. Van elke soort wordt de naam in zeven talen vermeld (ook de Nederlandse namen) en minimaal vier regionale namen en een enkele volksnaam. Behalve de zeevogels van het Iberisch Schiereiland worden ook de zeevogels op de Balearen, Canarische Eilanden, Azoren en Madeira behandeld.

Van vijf soorten wordt een verspreidingskaart toegevoegd. Het is een verrassend boek waarin veel informatie over zeevogels duidelijk en klaar is weergegeven met broedgegevens en data en plaats van zeldzame waarnemingen veelal uitgesplitst per provincie en land. Een uitgebreide literatuurlijst maakt ons verder gewijs.

Per familie wordt een korte inleiding gegeven met als illustratie een karakteristieke pentekening. Een foto van een Adouins Meeuw wekt de indruk dat in het boek ook foto's staan afgebeeld, hetgeen niet het geval is. Wie zich in de zeevogelstand in bovenvermelde landen wil verdiepen, kan niet om dit boek heen.

Andrew M. Paterson: *Las Aves Marinas de España y Portugal (Seabirds of Spain and Portugal)*. Peninsula Ibérica, Islas Baleares, Canarias, Azores y Madeira. 444 bladzijden, 7 kaartjes, 15 pentekeningen (1997). Uitg. Lynx Edicions, Passeig de Gràcia 12, 08007 Barcelona, Spanje. Te bestellen bij de uitgever of in de boekhandel. Prijs f 75,- (exclusief verzendkosten). Telefoon: +34 (93) 301 07 77, fax: +34 (93) 302 14 75. E-mail: lynx hbw.com internet: <http://www.hbw.com>

Vanwege warmer klimaat broedt Koolmees te laat

Koolmezen op de Veluwe laten zien dat het klimaat niet ongestraft kan veranderen. Dit tonen onderzoekers van het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek aan met hun publicatie in de *Proceedings of the Royal Society* van 7 oktober. Eiken lopen de laatste 25 jaar steeds eerder uit door warmere lentes. De grote aantallen rupsen die van de jonge eikenblaadjes vreten, verschijnen daardoor ook vroeger in het jaar. En de Koolmezen komen - in tegenspraak met recent geruststellend onderzoek - te laat met hun nest om optimaal te profiteren van deze rupsenmaaltijd.

Seizoenen: wij zijn eraan gewend in Nederland. Ook het dieren- en plantenleven heeft zich erop

ingesteld. Voor dieren is het van groot belang dat ze op het juiste moment van het jaar hun jongen krijgen. Ze hebben de beste kansen als ze hun jongen krijgen in een tijd met veel voedsel voor de kleintjes. Deze periode moeten de dieren van tevoren 'inschatten', want de voortplanting start natuurlijk al eerder. Bepaalde signalen uit de natuur kunnen hierbij helpen. Zo is de daglengte een vaak gebruikt signaal, maar wel één die ieder jaar hetzelfde is en dus onbruikbaar is om in te spelen op de jaarlijkse variaties in het weer. Andere signalen zorgen, als het goed is, voor de precieze afstemming.

Bij de Koolmees (*Parus major*) blijkt nu dat de jongen later dan de piek in het voedselaanbod uit het ei komen. Onderzoekers van het Centrum voor Terrestrische Oecologie (NIOO-CTO) volgden bijna 25 jaar lang een populatie Koolmezen verspreid over vierhonderd nestkasten in het Nationaal Park De Hoge Veluwe. Sinds 1973 is de lente steeds warmer geworden, met name de periode van half april tot half mei. De hoeveelheid rupsen waarmee Koolmezen hun jongen voeren, is daardoor nu negen dagen eerder op haar top. Mezen kunnen de datum van eieren leggen aanpassen aan de voorjaarstemperatuur, maar blijken de afgelopen 25 jaar de legdatum niet structureel te hebben vervroegd. Wel hebben relatief vroeg leggende paartjes steeds meer succes vergeleken met later leggende paartjes. De meeste mezen missen helaas de beste voedselperiode. Wat gaat er mis?

Dr. Marcel Visser van het NIOO-CTO: '*Normaal gesproken passen Koolmezen het moment van eileg aan de omstandigheden aan. Dat lijkt nu niet te gebeuren. Dit kan komen doordat de veranderende temperatuur de omstandigheden in de periode rond de eileg weinig maar de periode waarin de jongen worden gevoerd sterk beïnvloedt.*'

De rupsen van de Wintervlinder, één van de belangrijkste voedselbronnen voor koolmeesjongen, leven van eikenblad. Eikenbomen lopen steeds vroeger uit door het warmere voorjaar en de rupsen kunnen dus steeds vroeger 'aan tafel'. Koolmezen zoeken echter hun voedsel in de periode van eileg in Lariksen en Berken. Deze bomen zijn veel minder afhankelijk van de temperatuur en lopen niet echt eerder uit dan voorheen. De *rupsenpiek* zou daardoor te dicht volgen op het juiste moment voor eiproductie. Een andere mogelijke verklaring is dat de voorspellende signalen waarop de dieren reageren met eieren leggen niet op dezelfde manier verschoven zijn als de 'voorspelde' overvloed aan voedsel. De signalen zijn dus niet meer betrouwbaar. In het eerste geval is vroeger leggen niet goed mogelijk, in het tweede zal het vroeger nestelen dan haar soortgenoten de Koolmees meer succes opleveren. Het signaal voor de mens bestaat uit een *waarschuwing*: klimaatveranderingen kunnen de fijne afstemming van dieren op hun omgeving verstoren, met alle consequenties van dien.

M.E. Visser, A.J. van Noordwijk, J.M. Tinbergen & C.M.

Lessells (1998): Warmer springs lead to mistimed reproduction in Great Tits (*Parus major*). Proceedings of the Royal Society London B (1998), 265: 1867-1870.

De vier seizoenen van de Koolmees

Wilt u veel te weten komen over Koolmezen, die vrijwel het gehele jaar rond het huis zijn te zien, dan mag het boek van dr. Jenny De Laet u niet ontgaan.

Zeventien jaar lang bestudeerde zij Koolmezen en van haar bevindingen en de daarbij geraadpleegde literatuur is een spannend boek ontstaan waar men bij het lezen daarvan versted zal staan wat er allemaal over Koolmezen bekend is geworden.

Het boek begint in de wintertijd en trekt daarna met de Koolmezen op door alle seizoenen heen. De auteur beschrijft dreighoudingen, zoals de afgeplatte kuif, de kopomlaaghouding, het openspreiden van de vleugels, de horizontale en de verticale houding, de aanval en de schijn aanval, waarbij de tekst tevens is voorzien van duidelijke pentekeningen van Herwig Blockx, die u zich misschien nog kunt herinneren als tekenaar van een omslag van ons tijdschrift.

Bij Koolmezen bestaan rangordes, maar ook dominantiehiërarchie en de biologische betekenis van dominantie en hoe zij reageren op een aanval van een Sperwer in relatie tot hun dominante positie wordt uitvoerig beschreven.

Men zal versted staan van hun gedragingen en hoe zij reageren op de komst van het voorjaar. Een zingende Koolmees heeft soms wel zeven verschillende zangtypen, terwijl in één populatie het aantal zangtypen wel kan oplopen tot 41 zangtypen.

Ook bij Koolmezen komt overspel, ontrouw en echtscheiding voor. U zult de Koolmezen met een heel ander gezicht bekijken in uw tuin als u hebt gelezen wat Jenny De Laet over haar ervaringen en die van anderen vertelt.

Een openhartig, leuk leesbaar boek waar de lezer veel van overhoudt, zonder gewichtig doenerij, gewoon schijnbaar voor de vuist weg geschreven.

Ook voor het maken van een werkstuk op school, is dit boek heel geschikt.

Jenny de Laet: De seizoenen van de Koolmees. 97 bladzijden, 23 pentekeningen van Herwig Blockx, 3 bijlagen (1995). Tweede druk. Uitg. VUBPRESS (Vrije Universiteit Brussel), Pleinlaan 2, B-1050 Brussel, België. (020) 629 35 90. ISBN 90-5487-119-9. Prijs Bfr. 395, f 24,90.

De Roodborst, dichtbij en ver weg

Opnieuw is Jenny De Laet erin geslaagd een boeiend stukje wetenschappelijk werk van een hele reeks onderzoekers te vertalen in een prettig te lezen boekje. Zij zorgt ervoor de veel te grote leemte tussen wetenschapper en publiek te overbruggen. De popularisering van de teksten maakt de kloof kleiner. Bovendien is er een zeker talent voor nodig om harde wetenschappelijke gegevens om te zetten in een voor iedereen aangenaam leesbaar verhaal. In het populariserende schrijven is de auteur zeer bedreven. De Roodborst zal men na het lezen van die vele

wetenswaardigheden met totaal andere ogen gaan bekijken. Frank Adriaensen schrijft dat in zijn voorwoord allemaal zo duidelijk.

Moesten wij om wat uit het Roodborstenleven te vernemen tot voor kort naar David Lack worden verwezen, nu kunnen wij ons verlustigen aan de meer voor het publiek geschreven boekje van Jenny De Laet.

Wist u bijvoorbeeld dat Roodborsten behoorlijke vechtersbazen kunnen zijn?

Een gewichtstoename van vijf gram stelt bijvoorbeeld de Roodborst in staat om 36 uur aan één stuk te vliegen met een snelheid van ongeveer veertig kilometer per uur. Dit levert een verplaatsing op over een afstand van zo'n 1400 kilometer in één nonstopvlucht.

Het boekje is geïllustreerd met pentekeningen van de natuurtekenaar Herwig Blockx waarbij een rode steunkleur is aangebracht.

De tekst begint bij het voorjaar en verplaatst zich de seizoenen door en eindigt in de winter.

De foto op het omslag suggereert ook hier dat in het boekje foto's staan afgebeeld. Het is onbegrijpelijk waarom geen tekening voor het omslag is gebruikt van de tekenaar die het boekje illustreerde.

Jenny De Laet: De Roodborst, dichtbij en ver weg. 118 bladzijden, 3 figuren, 15 pentekeningen van Herwig Blockx (1996). Uitg. VUBPRESS (Vrije Universiteit Brussel), Pleinlaan 2, B-1050 Brussel, België. (02) 629 35 90. ISBN 90-5487-138-5. Prijs Bfr. 450, f 24,90.

Herstellen van veengebieden door vernatting

Vernatting van natuurterreinen leidt niet tot een stabiele waterafvoer. Integendeel, het lijkt erop dat door vernatting juist grotere fluctuaties in de afvoer ontstaan. Dit zou een gevolg kunnen zijn van de vegetatie die zich na vernatting ontwikkelt.

Vernatting is het herstellen van de permanent natte omstandigheden aan de oppervlakte van een natuurgebied, bijvoorbeeld om de groei van hoogveen weer op gang te brengen. Jan Spieksma onderzocht verscheidene hydrologische aspecten van het vernatting van veenresten. Hij ontwikkelde een model om wijzigingen in de waterhuishouding te kunnen voorspellen. Er bestonden reeds twee soorten modellen die echter beide minder geschikt zijn om toe te passen op veengebieden.

Er is ten eerste het zogenaamd regionale model met een schaal die een gebied van enkele hectaren beslaat. Dit model is verre van ideaal in een veengebied omdat de variatie in vegetatie erg divers is. Voor een plant is een gemiddelde immers niet relevant maar gaat het juist om de condities op één plaats.

Dan bestaan er ook ééndimensionale standplaatsmodellen om de waterbeweging op één plaats te meten. Ook deze modellen zijn moeilijk toepasbaar in veengebieden, omdat dergelijke gebieden worden gekenmerkt door open watervlaktes en regelmatige overstromingen. Zodoende ontstaat er een zijdelingse stroming die het meten op één plaats onmogelijk maakt.

Spieksma ontwikkelde en testte een nieuw schaalmodel en koppelde dit aan het reeds bestaande standplaatsmodel SWATRE. Ook onderzocht hij de rol die de structuur van vegetatie speelt bij de verdamping van vernatte hoogvenen.

Vernatting wordt sinds de jaren zeventig toegepast om de overgebleven veenresten te herstellen en nieuwe veengebieden te creëren. De methode is ontstaan uit het besef dat veengebieden vroeger een belangrijk onderdeel van het landschap waren en nog steeds een grote natuurwaarde hebben. De meeste veengebieden zijn tegenwoordig verdwenen of aangetast als gevolg van activiteiten van de mens.

De studiegebieden bevinden zich in het Fochteloërveen, Engbertsdijkvenen, Sneekermeer en Natuurreservaat Leegmoor, Landkreis Emsland, Duitsland.

J.F.M. Spieksma: Rewetting of Damaged Peatlands. 169 bladzijden, zwartwitfoto's, tabellen, grafieken, kaartjes (1998). Proefschrift. Adres auteur dr. J.F.M. Spieksma, Van Hetenstraat 160, 7415 TN Deventer, (0570) 69 79 11, privé (0570) 62 03 36.

Metaforen voor de wildernis - Eik, hazelaar, rund en paard

Een metafoor is een overdrachtelijke, figuurlijke uitdrukking, die berust op een vergelijking bijvoorbeeld: de Kameel, het schip der woestijn. Metaforen zijn retorische constructies die beogen om een werkelijkheid die bekend is, op een toegankelijke, maar selectieve wijze te ordenen en daardoor toegankelijk te maken. Complexe, onbepaalde situaties (bijvoorbeeld: de wildernis) kunnen met behulp van metaforen (eik, hazelaar, rund en paard) in voor ieder duidelijke en herkenbare voorstellingen worden omgevormd.

Dit is een ongewoon lange verklaring voor de titel van het proefschrift van Frans Vera, dat onder meer gaat over het belang van rund en paard in bepaalde natuurgebieden voor het opnieuw tot ontwikkeling laten komen van natuurlijke processen, waarbij zij tezamen met eik en hazelaar sleutelsoorten zijn. Paard, rund, eik en hazelaar worden dan weer wat ze van oudsher waren: metaforen in de wildernis.

Vera heeft door een uitgebreide literatuurstudie bepaalde conclusies kunnen trekken. In hoofdstuk 2 behandelt hij de theorievorming over successie en in hoofdstuk 3 zet hij uiteen op basis waarvan uit pollenonderzoek de conclusie is getrokken dat Europa in ongerepte staat was beked door een gesloten loofbos.

De geschiedenis van wat wordt genoemd het gebruik van het bos in Midden- en West-Europa, behandelt hij in hoofdstuk 4 en in het daaropvolgende hoofdstuk toetst de auteur de theorie die stelt dat bossen, die uit exploitatie zijn genomen, dat wil zeggen waar veeweide en hutoogst zijn beëindigd, terugkeren naar hun natuurlijke staat. In hoofdstuk 6 behandelt Vera de resultaten van autecologisch onderzoek aan de soorten bomen die een belangrijke component zijn in loofbossen in het laagland van West- en Midden-Europa, zo-

als Zomer- en Wintereik, Zomer- en Winterlinde, Beuk, Haagbeuk en de struik de Hazelaar.

Elk van de hoofdstukken wordt afgesloten met een paragraaf conclusies en synthese, terwijl in hoofdstuk 7 hij deze resultaten synthetiseert in eindconclusies.

De synthese van de bevindingen leidt tot de conclusie dat de oorspronkelijke vegetatie een parkachtig landschap is, waarin de successie van boomsoorten wordt gestuurd door grote plantenetende zoogdieren en vogelsoorten, zoals de Vlaamse Gaai, die als vectoren voor bepaalde boomsoorten optreden.

Door begrazing van gespecialiseerde graseters als rund en paard ontstaan graslanden, waarin zich doornstruiken vestigen die tot doornstruwelen uitgroeien. Aan de vestiging van de doornstruiken draagt ook het wroeten van het Wilde Zwijn bij. In de zomen van deze doornstruwelen komen vervolgens kiemplanten op van alle soorten bomen en alle andere soorten struiken.

Zij worden door de doornstruwelen tegen de vraat van de grote herbivoren beschermd. Bij de vestiging van Eik en Hazelaar spelen vogelsoorten de Vlaamse Gaai en Boomklever een belangrijke rol. Zij verzamelen respectievelijk eikels en hazelnoten en begraven deze in de zomen van struwelen en in het grasland. De kronen van de bomen die uit de doornstruwelen opkomen, kunnen zich aanéensluiten, zodat een bos ontstaat. Het bos breidt zich uit in het grasland, naarmate het doornstruweel zich daarin uitbreidt. De Sleedoorn doet dat concentrisch door middel van ondergrondse uitlopers. In het bos vindt geen verjonging plaats vanwege de schaduw die het kronendak werpt en door vraat en vertrapping van de grote herbivoren.

Door het niet opkomen van nieuwe generaties bomen degenerereert het bos op den duur in grasland. Dit proces van natuurlijke degeneratie kan worden versneld door processen als het schillen van bomen door grote herbivoren als de Wisent en door 'catastrofes' als droogte en storm, waardoor het gesloten bos over grote oppervlakten plaatsmaakt voor open terrein. Op deze wijze ontstaat in het bos een steeds groter wordende oppervlakte grasland. In deze open graslanden begint het proces van vestiging van doornstruiken en bomen opnieuw.

Een bepaalde plek in een gebied is dus eerst grasland, vervolgens doornstruweel, dan bos en daarna weer grasland. Op een gegeven moment in de tijd zijn over een grotere oppervlakte bezien alle fasen van deze successiecyclus aanwezig. Allerlei biotopen zijn dus voortdurend aanwezig, maar niet steeds op dezelfde plaats. De hiervoor beschreven theorie over de natuurlijke vegetatie in Midden- en West-Europa en de processen die voor het in stand houden ervan zorgen, noemt de auteur 'de theorie van de cyclische turnover van vegetaties'.

De omstreden theorieën van Vera hebben bij vele biologen een wending veroorzaakt in hun denken en handelen en voor wie vooraf zich daarover een mening heeft gevormd zal zich eerst eens moeten gaan verdiepen in Vera's proefschrift.

FW.M. Vera: Metaforen voor de wildernis. Eik, hazelaar, rund en paard. 426 bladzijden, vele figuren, tabellen en kleurenfoto's, 12 bijlagen (1997). Opgedragen aan Harm van de Veen. ISBN 90-9010975-7. Engelstalige samenvatting. Uitg. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 's-Gravenhage. Verkrijgbaar via de erkende boekhandel. Prijs f 75,-.

Vogels in Twente

De laatste uitgebreide publicatie over de in het wild levende Twentse vogels verscheen in 1976, samengesteld door Jan A. Meijerink ('De Vogels van Twente').

Nadien zijn vele belangrijke natuurterreinen in deze streek geïnventariseerd op broedvogels en werden bij het tellen van overvliegende trekvogels tal van nieuwe gegevens verkregen.

Onder de broedvogels zijn merkbaar in aantal teruggelopen: Korhoen, Visdief, Zwarte Stern, Klapekster, Snor en Rietzanger zijn als broedvogel in de regio bijna of geheel verdwenen, terwijl bijvoorbeeld Tureluur en Huiszwaluw sterk in aantal zijn achteruitgegaan.

Nieuwkomers zijn onder meer (ten opzichte van 1976) Geoorde Fuut, Bergeend en Zwartkopmeeuw. Onder de trekvogels en de wintergasten zijn sinds 1976, de afgelopen 22 jaar ook belangrijke verschuivingen opgetreden.

De Roodpootvalk werd veel vaker gezien en de Kleine Mantelmeeuw van dwaalgast met drie meldingen is nu een soort die bijna het gehele jaar werd waargenomen. In het voorjaar en in de nazomer zelfs honderden tegelijk. Ook de Dwergmeeuw en Waterpieper werden de laatste jaren aanzienlijk vaker waargenomen.

In 1996 verscheen de eerste 'Ficedula' en in de loop der jaren verscheen dit blad van de Vogelwerkgroep Twente regelmatig. Hierin zijn de meeste gegevens over de vogels in Twente in de loop der tijd verschenen.

Het nu verschenen boek is echter geen wetenschappelijke streekavifauna. De uitgave is bedoeld voor een groot publiek van natuurliefhebbers uit Twente zelf, maar ook elders uit Nederland die nieuwsgierig zijn naar de vogelsoorten die door het jaar in Twente voorkomen.

De tekst bestaat uit drie hoofdonderdelen. Allereerst geeft de inleiding informatie over de totstandkoming van het Twentse landschap en de relatie daarvan met de vogelstand.

Daaropvolgend een overzicht van de in Twente vastgestelde vogelsoorten waarbij na een toelichting is op te zoeken waar men bepaalde vogelsoorten kan aantreffen en hoe talrijk ze zijn met informatie over het al dan niet algemeen voorkomen, waar en wanneer.

Het laatste hoofdonderdeel bevat beschrijvingen van vijftien vogelkijkpunten en vogeltochten in de regio, terwijl er is gestreefd naar samenhang tussen de drie hoofdstukken.

Alle foto's in het boek werden gemaakt in Twente, jammer dat daarbij nergens plaats en data bij zijn vermeld.

Een vrij uitvoerige literatuurlijst verwijst belangstellenden naar de geraadpleegde literatuur (vooral naar 'Ficedula') en wijst de weg aan diegenen die meer te weten willen komen.

De volgende negentien gemeenten worden door de auteurs onder Twente gerekend: Almelo, Ambt Delden, Borne, Denekamp, Diepenheim, Enschede, Goor, Haaksbergen, Hengelo, Losser, Markelo, Oldenzaal, Ootmarsum, Rijssen, Stad Delden, Tubbergen, Vriezenveen, Weerselo en Wierden.

Als aanvulling meldden wij in Het Vogeljaar vroeger een broedgeval van de Kleine Vliegenvanger aan de Drienerparkweg in Hengelo (niet door de CDNA 'gescreend') en het broeden van de Fuut op het Lonnekermee in de begin jaren veertig (dus al heel wat eerder dan in 1967). In die tijd broedde de Geoorde Fuut in de Bergvennen en wij menen dat toen ook de Waterspreeuw in de omgeving van Denekamp broedvogel was.

Paul Knolle, Rudi Lanjou & Rolf de By (redactie): Vogels in Twente, het landschap, de vogels, vijftien wandelingen. 233 bladzijden, 52 figuren, 55 zwartwitfoto's, 15 pentekeningen van Bé van Kuik, foto's van Rinus Baayens, Johan Drop, Leo Hassing, Paul Knolle en Piet Kokke, met teksten van Peter van den Akker, Ben Hulsebos, Bé van Kuik, Léon Leijdekkers, Harm Meek, Jan Meijerink en anderen (1998). Uitgave van Boekhandel Broekhuis, Postbus 141, 7550 AC Hengelo, (074) 291 02 67. Prijs f 34,90. Door overmaking van f 39,90 (inclusief portokosten) op Postbanknummer 837 973 (of banknummer 59.00.25.635 ABN AMRO) kan men het boek bestellen bij de uitgever.

Dieren onder onze wielen

Het is ongelooflijk hoeveel informatie het boek over onze fauna en het wegverkeer verschaft. De inhoud van dit ruim geïllustreerde boek is, zoals de titel van het boek misschien suggereert, niet zo somber dat men er maar niet aan zou moeten beginnen. Integendeel het behandelt een groot scala van onderwerpen, waar wij allemaal van op de hoogte moeten zijn.

In dit boek wordt ingegaan op de invloed van het wegverkeer op de fauna. Het is niet toevallig dat dit boek in België verschijnt. België heeft veruit het dichtste wegennet van de Europese Unie en samen met Hong Kong, Macao en Singapore wellicht ook van de wereld met de oppervlakte van 30.528 km² en een bevolkingsdichtheid van 332 inwoners per vierkante kilometer. De lengte van alle wegen in België werden in 1996 gepubliceerd en men kwam toen op 116.200 km autowegen.

Door de sterk verspreide bebouwing blijven er vrijwel geen natuurlijke biotopen meer over. Slechts in een paar gevallen zullen sommige diersoorten daar hun voordeel mee doen. De gevolgen voor de ecosystemen zijn in de meeste gevallen echter vernietigend. Veel leefgebieden worden te klein of worden zo vaak doorsneden dat populaties geïsoleerd raken of voortplantingsgebieden verdwijnen of worden afgesneden van de rest van de biotopen.

Dat heeft ook een meer onmiddellijk zichtbare zijde: op basis van cijfermateriaal die zijn verzameld door honderden vrijwilligers van de Belgische Vogelbescherming komen de auteurs tot de conclusie dat jaarlijks minimaal vier miljoen grotere diersoorten het slachtoffer worden van het wegverkeer. Voor een aantal toch al zeldzame

diersoorten is het wegvalen van elk gezond individu een aanslag op de populatie van die soort. Maatregelen om de negatieve impact van het verkeer weg te nemen of te verkleinen zijn in een aantal gevallen best mogelijk, maar ook vaak ver van evident.

Er wordt in het boek veel aandacht besteed aan het belang van de wegbermen, het bermbeheer en de aantrekkelijkheid van groene bermen voor dieren. Ook de inventarisatiecampagne en de buitenlandse studie op dit gebied worden behandeld.

Wanneer men het boek in handen heeft gehad dan is het zeer verleidelijk om het aan te schaffen. Bibliotheken van vogelwerkgroepen moeten hier zeker niet aan voorbijgaan.

Jan Rodts, Ludo Holsbeek & Sandra Muyldermans: Dieren onder onze wielen. Fauna en wegverkeer. 190 bladzijden, 100 kleurenfoto's, 7 kleurentekeningen, 14 tabellen, 25 figuren, literatuurlijst en bijlagen (1998). Uitg. Vogelbescherming België en VUBPRESS Brussel, Pleinlaan 2, B-1050 Brussel. ISBN 90 5487 185 7. Prijs Bfr. 695 of f 37,90 (exclusief f 3,- of Bfr. 140) voor bestellingen vanuit Nederland.

Men kan het storten op girorekening 177 28 van VUBPRESS-Brussel onder vermelding 'Dieren' en uw volledige naam en adres.

Themanummer over Vogel- en Habitatrichtlijn

In september bracht De Levende Natuur een themanummer uit over de Vogel- en Habitatrichtlijn, de belangrijkste Europese richtlijnen voor natuurbescherming. Het belang van deze richtlijnen voor de natuur is groot, niet in het minst vanwege de Europese pot met Life-gelden waarmee natuur(herstel)projecten kunnen en moeten worden gerealiseerd. Taaie koek voor de doorsnee natuurbeheerder. Voor hen is dit themanummer eigenlijk onmisbaar.

De Lidstaten van de Europese Gemeenschap hebben in 1979 de Vogelrichtlijn aanvaard en in 1992 de Habitatrichtlijn. Slechts ingewijde vakbroeders weten wat deze richtlijnen precies inhouden. Beide richtlijnen worden voor het Europese en het nationale natuurbeleid steeds belangrijker. Binnen zes jaar (2004) dient een Europees netwerk van beschermde gebieden, 'Natura 2000', tot stand te komen, gericht op de instandhouding van een groot aantal op Europese schaal bedreigde leefgebieden (habitats) en planten- en diersoorten. Onlangs is door de Nederlandse Regering bij de Europese Commissie een lijst van 62 gebieden ingediend voor opname in Natura 2000. Bovendien bepaalde de Europese rechter kort geleden dat Nederland in onvoldoende mate beschermingszones onder de Vogelrichtlijn heeft aangewezen.

Aandacht wordt besteed aan de inhoud van de Vogel- en Habitatrichtlijn, de juridische consequenties ervan en aan de betrokken habitats en soorten (in handige tabellen). Ook komt aan de orde de stand van zaken wat betreft de gebiedsaanwijzingen in Nederland en Vlaanderen, met een oordeel van de Europese Commissie over de voortgang van de aanwijzingen, Barometer

Natura 2000 en financiering van Europese projecten in het kader van beide richtlijnen. Een case-study naar de bescherming van de Europese duinen en kusten, toegespitst op het Griekse eiland Zakynthos, illustreert de betekenis en uitvoering van de gebiedsbeschermende maatregelen. Ook de directe bescherming van soorten komt aan bod waaronder Noordse Woelmuis, Kamsalamander, een drietal vissoorten en de Meervleermuis.

Dat na de aanwijzingen nog het een en ander te wensen overblijft bewijst auteur Eduard Osieck in zijn artikel. Diverse belangrijke natuurgebieden worden gemist op de huidige lijst: zo ontbreken de Oostelijke Vechtplassen in de gebiedscategorie Laagveenmoerassen en meren. Van Tooren en anderen wijzen op het belang van deze gebieden voor een aantal diersoorten, zoals Noordse Woelmuis, Meervleermuis, Grote Vuurvlinder en Roerdomp. Zij pleiten dan ook vurig voor aanmelding van de Noordhollandse brakwatervenen. Ook is er een aantal blauwgraslanden te noemen, die zeker op de lijst hadden moeten voorkomen.

Om de richtlijnen ten uitvoer te kunnen brengen is vaak veel geld nodig. Te denken valt aan aankoop van gebieden, inrichtingskosten, beheerplankosten, beheersuitvoeringskosten, waarvoor 'Life' in het leven geroepen is. De auteur Raeymaekers beschrijft hoe een aanvraagprocedure in zijn werk gaat en illustreert met enkele voorbeelden waarvoor deze gelden kunnen worden aangewend.

Niet-abonnees kunnen het themanummer 'Vogel- en Habitatrichtlijn' bestellen door f 15,-/Bfr. 250 over te maken op giro 81 935 (NL)/p.r. 000-1701789-2 (B) ten name van Abonnementenadministratie De Levende Natuur, 'e-Graveland, onder vermelding van 'Vogel- en Habitatrichtlijn, september 1998'.

Rails

'Rails' is geen boek over een nieuwe spoorwegaansluiting maar over de ralachtigen in de hele wereld. Daaronder worden ook de kwartelkoningen, waterhoentjes en koeten gerekend. Het boek beschrijft en beeldt 145 thans nog levende rallensoorten af, maar ook twee pas beschreven nieuwe soorten, tien kortgeleden uitgestorven soorten en twee soorten die vermoedelijk inmiddels ook zijn uitgestorven.

Met enige trots moet worden vermeld dat alle afbeeldingen (in kleur) zijn getekend door de Nederlander Ber van Perlo. Hij maakte reeds furore als auteur en illustrator van de 'Illustrated Checklist to the Birds of Eastern Africa'. Bovendien illustreerde hij de monografie over 'The Megapodes', terwijl hij thans werkt aan een zakgids over 'The Birds of the Indian Subcontinent' dat bij Pica Press zal verschijnen.

Op het stofomslag staat aan de voorzijde onze eigen Europese Waterral afgebeeld terwijl op de achterzijde de Gele Rai uit Noord-Amerika staat afgebeeld. Mogelijk is dat de ondersoort *goldmanni*, daar er weinig gelijkenis is met de afgebeelde Gele Rallen op plaat 5. Op de rug staat de Strepenral uit Zuidoost-Afrika afgebeeld.

In totaal kan men alle besproken soorten op 43 magnifieke platen terugvinden. De rallen zijn een relatief homogene familie die verspreid voorkomt over de hele wereld, uitgezonderd de poolgebieden en woestijnen en bergen waar water totaal ontbreekt. De meeste soorten leven solitair en staan daarom hoog op de wenslijst van de meeste vogelaars. Ook hun vaak geheimzinnige gedragingen dragen daartoe bij, terwijl het gevolg is dat van tal van soorten nog niet veel bekend is over hun gedrag. Van tal van soorten zal men daar ook nimmer meer achter kunnen komen. Verscheidene soorten kunnen nauwelijks of helemaal niet vliegen en zijn beperkt tot kleine, vaak moeilijk bereikbare eilanden. Door ingrijpen van de mens zijn tal van soorten reeds uitgestorven.

Barry Taylor & Ber van Perlo: *Rails. A Guide to the Rails, Crakes, Gallinules and Coots of the World*. 599 bladzijden, vele verspreidingskaarten, enkele pentekeningen, 43 kleurenplaten (1998). Uitg. Pica Press, The Banks, Mounear Robertsbridge, East Sussex TN32 5JV, Engeland. Voor Nederland en België Dutch Birding Vogelgids II, GMBuitgeverij, Ger Meester, Vrijheidsweg 86, 2033 CE Haarlem, (023) 533 97 57. Prijs f 115,- (voor leden van Dutch Birding f 105,-).

Holarctic Birds of Prey

Voorjaar 1995 organiseerde de World Working Group on Birds of Prey and Owls (WWGBP) een internationale conferentie over holarctische stootvogels in het Spaanse Badajóz in de Extremadura, een van de 'Europese Mekka's' op het gebied van stootvogels en dus ook van stootvogelfielen. De verslagen van deze conferentie zijn inmiddels verschenen. Voor wie op de hoogte wil blijven met wat er in en buiten Europa loopt aan stootvogelonderzoek, zal ervoor moeten zorgen dat deze pil van bijna 700 bladzijden in de bibliotheek komt te staan. Het was voor Spaanse onderzoekers een thuiswedstrijd en deze kwamen in Badajóz dan ook uitgebreid aan het woord. De Spaanse stootvogelrijkdom gaf daartoe ook alle aanleiding. Veel bijdragen die over Spaanse onderwerpen gaan zijn gesteld in de landstaal met een samenvatting in het Engels. Negenenvijftig bijdragen, verdeeld over acht subdelen, vormen de kern van deze verslagen. Bij verreweg de meeste bijdragen staat bescherming centraal of het onderwerp wordt in ieder geval aangetipt. Een greep uit de vele onderwerpen. De Grietze Wouw waarvan wordt aangenomen dat hij de vorige eeuw in het zuiden van het Iberisch Schiereiland verscheen, gaat het voor de wind. De soort broedt thans in het noorden, men legt verband met de recente uitbreiding van Veldmuizen op het Noord-Spaanse plateau, waar zich ook een broedpopulatie Velduilen heeft gevestigd. Russische onderzoekers brachten aan het licht dat de broedpopulatie Lammergieren in de Kaukasus 110-115 paren omvat. Dit is exclusief het Turkse deel van het gebergte. Half januari beginnen de vogels daar met broeden.

Veel aandacht krijgt ook de Monniksgier, het paradepaardje van de Spaanse stootvogelbescherming, met in 1993 in Spanje 1027 paren. Als gevolg van bosbranden gaan veel nesten verloren.

Onderzoekers leggen een verband tussen de grote arealen van niet in Spanje thuishorende op grote schaal geïntroduceerde naaldbomen en eucalyptusbossen en het rijkelijk toegenomen aantal bosbranden. Het in Frankrijk in 1986 begonnen monniksgierenproject verloopt moeizamer dan dat van de Vale Gier. De Fransen verdedigden destijds het project dat in het land de Monniksgier in het midden van de zeventiende eeuw als broedvogel uit het land was verdwenen. Ook speelde een rol dat recent de populaties van Sardinië en die rond de Olympus in Griekenland verloren waren gegaan. In 1996 was er het eerste succesvolle broedgeval. Met de eerder in het Centraal Massief geïntroduceerde Vale Gieren gaat het prima. De Havikarend doet het in Spanje zo beroerd dat in de provincie Burgos met een voedselprogramma wordt geëxperimenteerd. Een inventarisatie van Visarenden in het West-Palearctische gebied leverde maximaal 8500 paren op. In de meeste landen werd een populatiegroei vastgesteld. In sommige was die zelfs spectaculair. In een hoofdstuk over doodsoorzaken van stootvogels in Noorwegen lezen wij dat de Noren de kans hebben een Zeearend als raamslachtoffer te krijgen. Uit een overzicht van zeldzame stootvogels in Polen blijkt dat op de Bastaardarend na, alle soorten stabiel blijven of winst boeken, waarbij de Schreeuwarend tussen 1980 en 1990 (en later) groeide van 600 naar 1300 paren en het aantal Zeearenden vervijfvoudigde. De verhandelingen besluiten met een aantal bijdragen over trek van stootvogels, waaronder 'Migration Patterns in West Palearctic Raptors' van Ian Newton en een lezenswaardig hoofdstuk over hetgeen werd bereikt bij campagnes tegen stootvogelvervolgning bij de Straat van Messina.

Recensent is zich ervan bewust dat met de WWGBP te complimenteren met hetgeen de organisatie doet en bereikt, wellicht een herhaling is. Maar dat weerhoudt hem niet om wederom de loftrampet te steken.

G.L.O.

R.D. Chancellor, B.-U. Meyburg & J.J. Ferrero: *Holarctic Birds of Prey. Proceedings of an International Conference*. 676 bladzijden. (1998). ISBN 84-605-7398-2. Uitgever IGRAEX, C.B. Calamonte, Spanje. Prijs £ 20.00. Te verkrijgen via cheque uitgeschreven op naam van World Working Group on Birds of Prey and Owls (WWGBP), P.O. Box 52, Towcester NN12 7ZW, Engeland.